

Əlyazması hüququnda

NƏRGİZ NAZİM QIZI TAĞIYEVA

**ƏDALƏT MÜHAKİMƏSİNİ VƏ YA İBTİDAİ İSTİNTAQI
HƏYATA KEÇİRƏN ŞƏXSİN HƏYATINA QƏSD ETMƏ
ƏMƏLLƏRİ İLƏ MÜBARİZƏNİN CİNAYƏT-HÜQUQİ VƏ
KRİMİNOLOJİ PROBLEMLƏRİ**

İxtisas 5611.01 – Cinayət hüququ və kriminologiya; cəza-icra hüququ

**Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün
təqdim olunmuş dissertasiyanın**

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2014

Dissertasiya işi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun «Cinayət hüququ və cinayət prosesi» şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: hüquq üzrə elmlər doktoru,
professor **B.S.ZAHİDOV**

Rəsmi opponetlər: hüquq üzrə elmlər doktoru, professor
Azərbaycan Respublikasının əməkdar hüquqşünası
F.Y.SƏMƏNDƏROV

hüquq üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent **Ə.İ.ƏLİYEV**

Aparıcı təşkilat: Milli Aviasiya Akademiyasının «Hüquqşünaslıq»
kafedrası

Dissertasiya işinin müdafiəsi « 02» 06__2014-cü il tarixdə saat ____-da Bakı Dövlət Universiteti nəzdindəki B/D.02.013 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ - 1143, Bakı şəhəri, Z.Xəlilov küçəsi 23, Bakı Dövlət Universiteti, I tədris binası, 901 saylı auditoriya.

Dissertasiya işi ilə Bakı Dövlət Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat « » _____ 2014-cü ildə göndərilmişdir.

**B/D. 02.013 Dissertasiya şurasının
elmi katibi, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru**

Ə.Q.MƏMMƏDOV

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Tədqiqat mövzusunun aktuallığı. Dünya dövlətlərinin tarixi təcrübəsi göstərir ki, hakimiyyətin zəruri və ayrılmaz hissəsi olan ədalət mühakiməsi fəaliyyəti bütün dövrlərdə cəmiyyətin və dövlətin sosial-siyasi və hüquqi həyatında aparıcı mahiyyət daşımış, dövlətin və hüququn etibarlı dayaqlarından olmuşdur. Hər bir demokratik dövlətdə və sivil cəmiyyətdə dövlət hakimiyyətinin mühüm qolu olan məhkəmə hakimiyyəti ədalət mühakiməsi yolu ilə həyata keçirilir.

XX əsrin sonlarında müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycan Respublikası beynəlxalq hüququn tamhüquqlu subyekti olaraq özünün iqtisadi inkişafında sosial yönü bazar münasibətləri yolunu tutmuş və artıq dinamik, sürətlə inkişaf edən qabaqcıl dünya ölkələrindən birinə çevrilmişdir. Bu mənada dövlətimizin və hökumətimizin qarşısında duran başlıca məqsədlər siyasətində dövlət müstəqilliyimizin inamla qorunub saxlanması, ərazi bütövlüyümüzün bərpa edilməsi, hüquqi və demokratik quruluşun yaradılması, əhəlinin sosial-maddi vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, cəmiyyətin sosial rifah halının yüksəldilməsi, bazar münasibətləri əsasında sosial yönümlü iqtisadiyyatın inkişafı, bütün sahələrdə uğurlu inkişafın təmin edilməsi, o cümlədən ədalət mühakiməsinin müasir, sivil səviyyədə təşkili və s. əhəmiyyətli məsələlər yer alır. Bu məqsədlərə nail olunması üçün ölkədə sosial-iqtisadi və siyasi sabitliyin qorunub saxlanması, ictimai münasibətlərin normal inkişafının təmin olunması, hüquq qaydasının və qanunçuluğun təmin edilməsi vacib amillərdən hesab olunur.

İctimai həyatın inkişafı göstərir ki, cəmiyyətdə təzahür edən yeniliklərlə yanaşı, onun normal mövcudluğu və tərəqqisinə mənfi təsir göstərən hüquqazidd əməllər də təbii olaraq baş verməkdədir. Cəmiyyətin təbii-tarixi inkişafı nöqtəyi-nəzərdən belə mənfi hadisələrin meydana çıxması çox vaxt mövcud olan münaqişəli vəziyyətlərdən doğur. Belə münaqişəli vəziyyətlərin qarşısının vaxtında alınması dövlətin mükəmməl hüquq siyasətinin aparılması, ədalətli məhkəmə hakimiyyətinin təşəkkülü ilə sıx bağlıdır. Dövlətin hüquq siyasətinin mühüm tərkib hissəsi olan cinayət-hüquq siyasətinin və məhkəmə-hüquq islahatlarının uğurla həyata keçirilməsi mahiyyət etibarilə cinayətkarlıqla mübarizədə səmərəliliyə nail olunmasının əsas təminatlarından sayılır. Ölkəmizdə hüquqi dövlət qurulduğu bir şəraitdə şəxsiyyətin kontitusion hüquq və azadlıqlarının müdafiəsində, insanın həyat və sağlamlığının cinayətkar qəsdlərdən mühafizəsində ədalət mühakiməsinin və ibtidai

istintaq fəaliyyətinin müstəsna rolu vardır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 71-ci maddəsində göstərilir ki, konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdırma bilməz. Azərbaycan Respublikası ərazisində insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları birbaşa qüvvədədir. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının pozulması ilə bağlı mübahisələri məhkəmələr həll edirlər.

Şəxsiyyətin həyat və sağlamlığına qarşı edilən cinayətkar qəsdlər insan kimi dəyərli sosial varlıq əleyhinə ən ağır kriminal əməllər hesab olunur. Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməlləri də bu qəbildən olan xüsusilə ağır ictimai təhlükəli cinayətlərdən sayılır. Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyi hakim, andlı iclasçıların, prokurorun, müstəntiqin, təhqiqatçının, müdafiəçinin, ekspertin, icra məmuruğun yerinə yetirdiyi işi özünün spesifikasiyi ilə seçilən xüsusi fəaliyyət kimi qiymətləndirir, ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin hüquqlarını, həyat və sağlamlığını ciddi şəkildə mühafizə altına alır. Çünki adları çəkilən şəxslər ədalət mühakiməsini və ya ibtidai araşdırmanı həyata keçirərkən dövlətin adından mühüm funksiya və vəzifələr həyata keçirirlər. Bu fəaliyyətin nəticəsində ayrı-ayrı şəxslərin kriminal əməlləri ifşa olunur və layiqli cəzalara məhkum edirlər. Bütün bunlar kifayət qədər mürəkkəb və məsuliyyətli dövlət vəzifələrinin həyata keçirilməsi kimi özünü göstərir. Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai araşdırmanı həyata keçirən şəxs bu mənada bəzən müqavimətlə, təqiblə və digər zorakılıq əməlləri ilə üzləşir. Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi istiqamətində ayrı-ayrı funksiyaları yerinə yetirən bu qurumların əməkdaşları müəyyən ictimai təhlükəli qəsdlərə məruz qalırlar. Belə əməllər bütövlükdə ölkədə kriminogen vəziyyəti ağırlaşdırır, hüquq-mühafizə orqanlarının cinayətkarlıqla mübarizə fəaliyyəti üçün əlavə problemlər yaradır. «Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməlləri ilə mübarizənin cinayət-hüquqi və kriminoloji problemləri» adlı tədqiqat işi ölkəmizdə ədalət mühakiməsi əleyhinə olan cinayətlərlə bağlı elmi araşdırmalar sahəsində atılmış ilk addımlardan biridir. Başqa sözlə, ədalət mühakiməsi əleyhinə olan ayrı-ayrı cinayətlərin müəyyən problemlərinə diqqət yetirilsə də, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra qısaca olaraq AR CM adlandırılacaqdır) 287-ci

maddəsində nəzərdə tutulan cinayətin kompleks, monoqrafik tədqiqinə ilk dəfədir ki, müraciət olunur.

AR CM-in 287-ci maddəsində nəzərdə tutulan ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayəti AR CM-in ədalət mühakiməsi əleyhinə olan cinayətlər sistemində özünəməxsus yer tutur və buna görə də belə əməllərlə cinayət-hüquqi mübarizənin səmərəli aparılmasının, habelə bu əməllərin qarşısının alınmasının mühüm siyasi-hüquqi əhəmiyyəti vardır. Belə ki, hüquqi dövlətin qurulduğu, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin önə çəkildiyi, məhkəmə-hüquq islahatlarının uğurla aparıldığı bir şəraitdə haqqında söhbət gedən cinayətlə mübarizənin cinayət-hüquqi və kriminoloji problemlərinin kompleks elmi-nəzəri tədqiqi olduqca aktual və əhəmiyyətlidir.

Hüquq qaydası və qanunçuluğun möhkəmləndirilməsinə, cinayətkarlıqla mübarizənin səmərəli və ən yeni üsullarla həyata keçirilməsinə xüsusi önəm verildiyi bir şəraitdə ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməllərinin ilk dəfə kompleks şəkildə tədqiqi kifayət qədər təqdirəlayiqdir. Qeyd olunanlar dissertasiya mövzusunun aktuallığını şərtləşdirir.

Tədqiqat mövzusunun elmi işlənilmə dərəcəsi. Ədalət mühakiməsi əleyhinə olan cinayətlərin ayrı-ayrı məsələlərinə müxtəlif illərdə Azərbaycanın kriminalist alimlərindən V.A.Qəhrəmanov, T.M.Qafarov, İ.P.Məmmədov, F.Y.Səməndərov, X.C.Ələkbərov, İ.M.Rəhimov, H.S.Qurbanov, B.S.Zahidov, R.F.Aslanov, rus alimlərindən A.R.Koçetkov, L.V.Lobanova, M.M.Qurbanov, A.İ.Çuçayev, V.İ.Şevtsov, K.N.Xarisov, N.A.Trubin, T.V.Dosyukova, A.İ.Konnov, V.V.Oksamıtnı, S.A.Altuxov, S.V.İzosimov, Y.N.Qarmayev, S.A.Qordeyçik, N.A.Yeqorova, V.Y.Alferov, L.V.Brusnitsin, A.Q.Bezverxov, V.N.Borkov, O.S.Damaski, P.P.Elisov, K.L.Zasov, Y.Y.Kravets və başqaları tərəfindən yazılmış tədqiqat əsərlərində müəyyən yer ayrılışdır.

Rusiyada 1996-cı il Cinayət Məcəlləsi qüvvəyə minəndən sonra nəzərdən keçirdiyimiz kriminal əməlin həm cinayət-hüquqi, həm də kriminoloji aspektlərinin tədqiqinə həsr olunmuş ayrı-ayrı əsərlər yazılmış, namizədlik və doktorluq dissertasiyaları müdafiə olunmuşdur. Bunların sırasında L.V.Lobanovanın 2000-ci ildə Kazan şəhərində müdafiə etdiyi «Преступления против правосудия: проблемы классификации, регламентации и дифференциации ответственности» doktorluq dissertasiyasını, M.M.Qurbanovun 2001-ci ildə Mahaçqalada müdafiə etdiyi «Уголовно-правовая охрана субъектов уголовного процесса» namizədlik dissertasiyasını, M.M.Musayevin 2006-cı

ildə Mahaçqalada müdafiə etdiyi «Посягательства на жизнь лица, осуществляющего правосудие или предварительное расследование: Уголовно-правовая и криминологическая характеристика» namizədlik dissertasiyasını, A.V.Qalaxovanın redaktəsi ilə 2005-ci ildə buraxılan «Преступления против правосудия» əsərini və s. qeyd etmək olar.

Azərbaycan Respublikasında isə indiyə qədər AR CM-in ədalət mühakiməsi və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməlinə görə məsuliyyət nəzərdə tutan cinayət-hüquqi normanın tədqiqinə dair müstəqil və kompleks tədqiqat əsəri yazılmamışdır. Bu mövzuda milli cinayət hüququ nəzəriyyəsində monoqrafik səviyyədə araşdırmaya ilk dəfədir ki, cəhd edilir. Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməllərinin cinayət-hüquqi və kriminoloji problemlərinin kompleks araşdırılması, onun sosial-siyasi və hüquqi mahiyyətinin müəyyən edilməsi, cinayət-hüquqi təhlili, tövsifi problemləri və onların həlli yollarının göstərilməsi, bu qəbildən olan cinayətlərin xüsusiyyətləri, inkişaf meyilləri və təzahürləri, onu doğuran səbəb və şəraitin, qarşısını almaq üçün səmərəli profilaktik tədbirlərin müəyyən edilməsi olduqca əhəmiyyətlidir və dissertasiyada bu məsələlərə müqayisəli, sistemli, kompleks və təcrübi materiallar əsasında geniş yer ayrılmışdır.

Tədqiqatın obyektini nəzərdə tutulmuş plana uyğun olaraq, ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməlləri ilə mübarizənin cinayət-hüquqi və kriminoloji problemlərinin kompleks tədqiqi, səmərəli profilaktiki tədbirlərin işlənilib hazırlanması sahəsində təzahür edən ictimai münasibətlər təşkil edir.

Tədqiqatın predmetini isə AR CM-də ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməlinə görə məsuliyyəti özündə ehtiva edən 287-ci maddənin tərkibi, habelə «Cinayət prosesində iştirak edən şəxslərin dövlət müdafiəsi haqqında» və «Məhkəmə və hüquq-mühafizə orqanları işçilərinin dövlət müdafiəsi haqqında» AR qanunlarının və digər normativ-hüquqi aktların məcmusu təşkil edir.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri. Dissertasiyanın məqsədini ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməlləri ilə mübarizənin cinayət-hüquqi və kriminoloji problemlərini kompleks şəkildə təhlil etməklə, onun ictimai təhlükəliliyini, hüquqi, sosial və siyasi mahiyyətini, obyektiv və subyektiv əlamətlərini, tövsifi problemlərini üzə çıxarmaq, həlli yollarını göstərmək və qarşısının alınmasına dair təkliflər irəli sürməkdən ibarətdir.

Göstərilən məqsədlərə nail olmaqdan ötrü qarşıya aşağıdakı vəzifələr qoyulmuşdur:

- ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməllərinin ədalət mühakiməsinin və ibtidai istintaqın həyata keçirilməsini təmin edən ictimai münasibətlərə, dəyərlərə və sərvətlərə, ümumilikdə məhkəmə hakimiyyətinin normal fəaliyyətinə, şəxsiyyətin həyat və sağlamlığı əleyhinə yönələn xüsusilə ağır cinayət kimi kompleks tədqiqi;

- hüquqi dövlət və hakimiyyətin bölünməsi prinsipi kontekstində məhkəmə hakimiyyətinin yerini və rolunu müəyyənləşdirməklə, ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməllərinin, ümumiyyətlə, ədalət mühakiməsi əleyhinə olan cinayətlər sistemində yerinin müəyyən edilməsi və səciyyəvi xüsusiyyətlərinin üzə çıxarılması;

- ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməllərinin ictimai təhlükəliliyinin, hüquqi, sosial və siyasi mahiyyətinin müəyyən edilməsi;

- ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməlləri ilə bağlı Azərbaycan Respublikası cinayət qanunvericiliyinin inkişaf tarixinin öyrənilməsi və təkamül yolunun izlənilməsi;

- ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməllərinin cinayət-hüquqi təhlili, obyektiv və subyektiv əlamətlərinin səciyyəvi xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi;

- ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməllərinin cinayət-hüquqi nəticələrinin araşdırılması;

- ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməllərinin tövsifi məsələlərinin araşdırılması, bu sahədə mövcud olan problemlərin və onların həlli yollarının müəyyən edilməsi;

- AR CM-də ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etməyə görə məsuliyyət müəyyən edən 287-ci maddənin təkmilləşdirilməsinə dair təkliflərin işlənilib hazırlanması;

- Azərbaycan Respublikasında qeydə alınmış ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin statistik vəziyyətinin, dinamikasının və inkişaf meyllərinin müəyyən edilməsi;

- ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməllərini törətmiş şəxslərin kriminoloji xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi;

- bu qəbildən olan cinayətləri doğuran səbəb və şəraitin öyrənilməsi, onların aradan qaldırılması və profilaktikası tədbirlərinin müəyyən edilməsi.

Tədqiqatın elmi-nəzəri və normativ-hüquqi bazası. Tədqiqat işi yerinə yetirilərkən hüququn ümumi nəzəriyyəsi sahəsində mütəxəssis-alimlərdən M.N.Marçenkonun, S.S.Alekseyevin, N.İ.Matuzovun, A.V.Malkonun, O.E.Leytsin, M.F.Məlikovanın, cinayət hüquq nəzəriyyəsi sahəsində alimlərdən F.Y.Səməndərovun, H.S.Qurbanovun, İ.M.Rəhimovun, İ.P.Məmmədovun, V.V.Luneyevin, S.D.Makarovun, V.N.Maxovun, M.M.Musayevin, A.İ.Rarəqun, A.V.Naumovun, N.S.Taqantsevin, M.S.Stroqoviçin, A.İ.Santalovun, V.M.Savitskinin, S.V.Tasakovun, N.A.Trubinin, A.M.Truxinin, İ.Y.Foynitskinin, K.N.Xarisovun, A.İ.Çuçayevin və başqa alimlərin əsərlərindən istifadə edilmişdir.

Dissertasiyanın normativ bazasını, ilk növbədə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Azərbaycan Respublikasının hazırda qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsi, Cinayət-Prosessual Məcəlləsi və tədqiqatın predmeti ilə bilavasitə bağlı olan digər normativ-hüquqi aktlar təşkil etmişdir.

Tədqiqatın metodları və metodologiyası. Dissertasiya tədqiqatının metodoloji əsasını cəmiyyətin ən ümumi inkişaf qanunauyğunluqları və məntiqi qanun kateqoriyaları, eləcə də idrak nəzəriyyəsinin əsas müddəa və prinsipləri təşkil edir. Hüququn ümumi nəzəriyyəsinin, cinayət hüququ nəzəriyyəsinin və kriminologiya elminin son nailiyyətləri tədqiqat mövzusunun metodoloji əsasına xidmət etmişdir.

Tədqiqat işinin yerinə yetirilməsi prosesində cinayət hüququ və kriminologiya elminin xüsusi metodlarından istifadə olunmuşdur. İşin yerinə yetirilməsi prosesində sosioloji-məntiqi yanaşma, müqayisəli və sistemli təhlil, tarixilik metodları tətbiq edilmiş, sosioloji sorğulardan, empirik materiallardan və ümumiləşdirmələrdən yaradıcılıqla istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Dissertasiya Azərbaycan Respublikasının cinayət hüquq elmində ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməlləri ilə mübarizənin cinayət-hüquqi və kriminoloji problemlərinə həsr olunmuş ilk kompleks xarakterli monoqrafik tədqiqat işidir.

Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməlləri ilə mübarizənin cinayət-hüquqi və kriminoloji problemləri tədqiqatın nəzərdə tutulmuş vəzifələri kontekstində araşdırılmış, onun mahiyyəti, təzahürləri, inkişaf meyilləri müəyyən edilmiş, bu növ əməllərlə cinayət-hüquqi və kriminoloji mübarizənin təkmilləşdirilməsinə yönələn təkliflər irəli sürülmüşdür.

Müdafiəyə aşağıdakı yeni elmi müddəalar çıxarılır:

1. Azərbaycan Respublikasında hüquqi dövlət quruculuğu, hakimiyyətin bölünməsi prinsipinin mövcud olduğu, məhkəmə-hüquq islahatlarının uğurla həyata keçirildiyi bir dövrdə AR CM-də ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməlinə görə məsuliyyət müəyyən edən 287-ci maddənin müstəqil tərkib kimi nəzərdə tutulması, bu normanın «Dövlət hakimiyyəti əleyhinə olan cinayətlər» bölməsinin «Ədalət mühakiməsi əleyhinə olan cinayətlər» fəslində yerləşdirilməsi qanunvericiliyin inkişafının uğurlu nəticəsi kimi qeyd olunur.

2. Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətindən bilavasitə iki növ ictimai münasibət (ədalət mühakiməsinin və ya ibtidai istintaqın normal fəaliyyəti və bu fəaliyyəti həyata keçirən şəxslərin və ya onların yaxın qohumlarının həyatı) ziyan çəkdiyindən, o, vahid mürəkkəb cinayətlərin bir növü kimi, iki obyektli cinayət sayılır. Əlavə obyektin zəruri və fakültativ növləri fərqləndirilir. Hesab olunur ki, AR CM-in 287-ci maddəsində ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatı əlavə obyekt olsa da, subsidiar və ya fakültativ əlavə obyekt deyil, zəruri əlavə obyektidir. Çünki o, qeyd olunan maddənin zəruri əlaməti qismində nəzərdə tutulduğundan, həmin cinayətin bilavasitə obyektı kimi onun tövsifində iştirak edir.

3. AR CM-in 287-ci maddəsinin dispozisiyasında cinayətin xüsusi məqsədi təsbit olunduğundan, o, yalnız birbaşa qəsd ilə törədilə bilər. 14 - 16 yaş arasında olan şəxslər bu əməli törədərkən ədalət mühakiməsi ilə bağlı olan fəaliyyətə qəsd etdiklərini və onun ictimai təhlükəliliyini lazımi səviyyədə dərk etmək imkanına malik olmadıqlarından, qanunvericinin qüvvədə olan CM-də həmin cinayətin subyektinin 16 yaşına çatmış anlaqlı şəxs kimi müəyyən etməsinə dair olan mövqeyi əsaslıdır.

4. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 7.0.22-ci maddəsinə əsasən cinayət işi üzrə ibtidai istintaq və təhqiqat növündə məhkəməyədək aparılan icraat ibtidai araşdırma sayılır. AR CM-in 287-ci maddəsinin adında və dispozisiyasında isə «ibtidai istintaq» ifadəsindən istifadə edilməmişdir. Odur ki, AR CM-in 287-ci maddəsinin adında və məzmununda göstərilən «ibtidai istintaq» ifadəsinin «ibtidai araşdırma» ifadəsi ilə əvəz edilməsi məqsəduyğun hesab edilir. Eyni dəyişikliyin AR CM-in həm 286, həm də 288-ci maddələrinin adlarında da edilməsi təklif edilir.

5. AR CM-in 287-ci maddəsinin dispozisiyasında sadalanan zərər çəkmiş şəxslərin siyahısının dəqiqləşdirilməsinə, bu zaman AR CPM-in 7.0.18 və

7.0.29-cu maddələrinin nəzərə alınmasına zərurət vardır. AR CM-in 287-ci maddəsində sadalanan şəxslər ədalət mühakiməsini və ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxs anlayışı ilə tam əhatə olunmur, yəni maddənin adı onun dispoziyasında sadalanan şəxsləri tam əhatə etmir. Bu zaman əsas kimi bəhs edilən cinayətin ədalət mühakiməsinin və ya ibtidai istintaqın həyata keçirilməsi ilə əlaqədar törədildiyini nəzərə almaq lazımdır. Bu mənada AR CM-in 288-ci maddəsinin adının uğurlu olduğu aydın olur. Ona görə də AR CM-in 287-ci maddəsinin adının 288-ci maddənin adına uyğunlaşdırılması təklif edilir.

6. AR CM-in 287-ci maddəsinin dispoziisiyasında ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxslərin qanuni fəaliyyətinə mane olma ifadəsi həmin cinayətdə qəsdin məzmununa və dispoziisiyanın sonunda olan «həyatına qəsd etmə» ifadəsinə uyğun deyildir. Ona görə də «mane olma» ifadəsinin «son qoymaq» ifadəsi ilə əvəz edilməsi təklif edilir.

7. AR CM-in 287-ci maddəsinin dispoziisiyasında «həyatına qəsd etmə» ifadəsi başa çatmış cinayəti deyil, başa çatmamış cinayəti – cinayət etməyə cəhdi əks etdirdiyindən uğurlu deyildir. Həmin ifadənin AR CM-in 120-ci maddəsinə uyğunlaşdırılması və «qəsdən həyatdan məhrum etmə» şəklində ifadə olunması məqsədəuyğundur. İnsan hüquq və azadlıqlarının qorunması, qanuni mənafelərinin təmin edilməsi üçün ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxslərin həyatlarının cinayət-hüquqi mühafizəsinin gücləndirilməsi zəruri olduğundan, bu zaman AR CM-in 287-ci maddəsinin sanksiyasının da 120.2-ci maddənin sanksiyasına uyğunlaşdırılması lazım gələcəkdir.

8. AR CM-in 287-ci maddəsindən fərqli olaraq Rusiya Federasiyası Cinayət Məcəlləsinin eyni adlı 295-ci maddəsində «yaxın qohumlar» deyil, «yaxın adamlar» terminindən istifadə olunmuşdur. Yaxın adamlar dedikdə, zərər çəkmiş şəxsin formalaşmış şəxsi münasibətlərə görə taleyinə biganə olmadığı şəxslər (yaxın qohumlar ilə yanaşı dostları, nişanlı, sevgili, qayınata, qayınana və s.) başa düşülür. RF CM-in mövqeyi bu baxımdan daha düzgün olduğundan, AR CM-in 287-ci maddəsində «yaxın qohumlar» ifadəsinin «yaxın adamlar» ifadəsi ilə əvəz olunması təklif edilir.

9. AR CM-in 287-ci maddəsinin aşağıdakı redaksiya layihəsi müdafiəyə təqdim olunur:

«Maddə 287. Ədalət mühakiməsinin və ya ibtidai araşdırmanın həyata keçirilməsi ilə əlaqədar adam öldürmə

İşin və ya müvafiq materialların məhkəmədə baxılması və ya ibtidai araşdırmanın aparılması, yaxud hökmün və ya digər məhkəmə qərarlarının icrası

ilə əlaqədar qanuni fəaliyyətinə son qoymaq və ya belə fəaliyyətdən qisas almaq məqsədilə hakimi, andlı iclasçını, habelə prokuroru, müstəntiqi, təhqiqatçını, müdafiəçini, ekspert, mütəxəssisi, məhkəmə iclas katibini, tərcüməçini, icra məmurunu, eləcə də onların yaxın adamlarını qəsdən həyatdan məhrum etmə –

on iki ildən on beş ilədək müddətdə azadlıqdan məhrum etmə və ya ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır».

10. AR CM-in 286-cı maddəsinin adında «istintaqın» sözünün «araşdırmanın» sözü ilə əvəz olunması, 286.2-ci maddəsində sadalanan şəxslərin dairəsinə ekspert, mütəxəssis, müdafiəçi, tərcüməçi, icra məmurunun daxil edilməsi təklif edilir.

11. AR CM-in 288-ci maddəsinin adında və mətnində olan «istintaqın» sözünün «araşdırmanın» sözü ilə, «yaxın qohumlar» ifadəsinin «yaxın adamlar» ifadəsi ilə əvəz olunması, 288.2-ci maddəsində sadalanan şəxslərin dairəsinə mütəxəssis, tərcüməçi, məhkəmə iclas katibinin daxil edilməsi təklif edilir.

12. AR CM-in 34-cü fəslində ədalət mühakiməsi fəaliyyətinə daxil olmayan, ictimai qayda və ictimai təhlükəsizliyin mühafizəsi üzrə vəzifələri həyata keçirən hüquq mühafizə orqanları əməkdaşlarının həyatına qəsd etmə əməllərinə görə aşağıdakı məzmununda müstəqil cinayət tərkibinin yaradılması məqsədəuyğun hesab edilir:

«Maddə 315-1. Hüquq-mühafizə orqanı əməkdaşını öldürmə

İctimai təhlükəsizlik və ictimai qaydanı qorumaq sahəsində qanuni fəaliyyətinə son qoyma və ya belə fəaliyyətdən qisas almaq məqsədilə hüquq-mühafizə orqanı əməkdaşını, hərbi qulluqçunu, eləcə də onların yaxın adamlarını qəsdən həyatdan məhrum etmə –

on iki ildən on beş ilədək müddətdə azadlıqdan məhrum etmə və ya ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır».

13. «Cinayət prosesində iştirak edən şəxslərin dövlət müdafiəsi haqqında» və «Məhkəmə və hüquq-mühafizə orqanları işçilərinin dövlət müdafiəsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının 11 dekabr 1998-ci il tarixli qanunlarının təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır. Belə ki, ədalət mühakiməsini həyata keçirən şəxslərin müdafiəsi yalnız bu fəaliyyətin cinayət işləri üzrə icraatına deyil, həm də mülki, inzibati-iqtisadi işlər, habelə konstitusiya icraatı işləri üzrə ədalət mühakiməsini həyata keçirən şəxslərə aid olmalıdır.

14. Azərbaycan Respublikasında ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin qeydə alınmış statistik vəziyyətinin, dinamikasının və inkişaf meyillərinin təhlili göstərir ki, 1990-

2000-ci illərdən fərqli olaraq son illərdə bu cinayətlərin törədilməsi nəinki azalmış, hətta onun səviyyəsi minimuma enmişdir. Bu əməlləri törətməyə görə məhkum edilmiş şəxslərin kriminoloji xüsusiyyətlərinin təhlili göstərmişdir ki, əvvəllər hüquq-mühafizə orqanlarında, Silahlı Qüvvələrdə çalışmış, habelə müharibə və ya döyüş əməliyyatlarında iştirak etmiş, yaxud da müxtəlif səbəblərdən odlu silaha malik olmuş şəxslər tərəfindən belə cinayətlərin törədilməsi nə meyl daha güclüdür.

15. Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətinin törədilməsinə şərait yaradan determinantlar içərisində əhalinin həyat səviyyəsinin aşağı olması, dövlət və cəmiyyət həyatında ədalət prinsipinin təhrif olunması, qanunçuluğun zəif olması, ədalət mühakiməsini və ya ibtidai araşdırmanı həyata keçirən şəxslərin xidməti vəzifələri ilə bir araya sığmayan fəaliyyətlə məşğul olmaları, korrupsiya və sair amillər daha üstünlük təşkil edir. Ona görə də ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxslərdə insanlara, onların hüquq və azadlıqlarına, qanuni mənafelərinə hörmət və qayğı ilə yanaşma tərbiyəsinin formalaşdırılması mühüm tədbir sayılmalıdır.

Tədqiqatın nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti. Tədqiqat işində irəli sürülmüş tövsiyə və təkliflər ədalət mühakiməsi əleyhinə olan cinayətlərin qarşısının alınması, bu kateqoriyadan olan ictimai təhlükəli əməllərin profilaktikası, cinayət qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi və tətbiqi işində faydalı ola bilər. Dissertasiya işinin materiallarından, həmçinin, tədris prosesində, dissertant və doktorantların təlim kurslarında, gələcək elmi tədqiqatların yazılması prosesində istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın nəticələrinin aprobasiyası. Tədqiqat işinin ayrı-ayrı fəsil və yarımfəsilləri, habelə əldə edilən nəticələr AMEA-nın Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun "Cinayət hüququ və cinayət prosesi" və "Dövlət və hüquq nəzəriyyəsi, mülki hüquq və mülki proses" şöbələrinin birgə keçirdikləri seminarlarda müzakirə olunmuş, beynəlxalq və respublika konfranslarında edilmiş məruzə və çıxışlarda tədqiqatçıların diqqətinə çatdırılmışdır. Dissertasiya tədqiqatının əsas məzmunu və müddəaları müəllifin dərc edilən məqalələrində öz əksini tapmışdır.

Tədqiqat zamanı əldə olunmuş nəticələr haqqında ayrı-ayrı hüquqtətbiq etmə orqanlarında, o cümlədən Nəsimi rayon məhkəməsinin hakim korpusu qarşısında çıxışlar edilmişdir. İşdə irəli sürülən təklif və tövsiyələr qanunverici və digər müvafiq orqanlara (Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinə, Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğuna, Azərbaycan Respublikasının

Ədliyyə Nazirliyinə) göndərilmişdir. Qeyd edilən orqanlar tərəfindən həmin təklif və tövsiyələr əsasən bəyənilmiş, zərurət yaranarsa, onlardan cinayət qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi, ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməlləri ilə mübarizə aparan hüquq-mühafizə orqanlarının işində nəzərə alınacağı bildirilmişdir.

Tədqiqat işinin quruluşu. Dissertasiya işi giriş, doqquz yarımfəsili əhatə edən üç fəsildən, nəticədən və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Giriş hissədə mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, onun elmi cəhətdən işlənmə səviyyəsi, tədqiqatın obyektı və predmeti, məqsəd və vəzifələri, metodoloji əsası, elmi yeniliyi işıqlandırılır, müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar, tədqiqatın nəzəri və təcrubi əhəmiyyəti nəzərdən keçirilir.

«Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin ictimai təhlükəliliyi, hüquqi, sosial və siyasi mahiyyəti» adlanan **birinci fəsil** üç yarımfəsildən ibarətdir.

«Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə – ədalət mühakiməsi əleyhinə olan cinayət kimi» adlanan **birinci yarımfəsildə** qeyd edilir ki, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə dair müddələrin pozulması qanunda nəzərdə tutulmuş hüquqi nəticələrə səbəb olur. Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə dair müddələrin pozulmasına görə qanunda nəzərdə tutulmuş ən ciddi tədbir cinayət məsuliyyəti hesab olunur. Bu baxımdan ədalət mühakiməsinə təkcə idrak fəaliyyəti deyil, eyni zamanda hüquqtəbqiyyətə fəaliyyəti kimi yanaşılmalıdır.

Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi əleyhinə cinayətkar qəsdlərin AR CM-in 32-ci fəslində nəzərdə tutulan obyektləri tam əhatə etməsi barədə qəti fikir söyləmək düzgün olmazdı. Bu da, öz növbəsində belə qənaətə gəlməyə imkan verir ki, qanunvericinin bir sıra tərkibləri AR CM-in 32-ci fəslində yerləşdirməsi, həmin əməlləri «Ədalət mühakiməsi əleyhinə olan cinayətlər» adlandırması, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi üzrə xüsusi və spesifik fəaliyyət sahəsində ictimai münasibətlərə qəsd edən cinayətkar əməlləri cəmləşdirərək mərkəzləşdirməsi təqdirəlayiq hal olsa da, bütün bunları mükəmməl hesab etmək olmaz. Ən azı ona görə ki, ədalət mühakiməsinin

mənafeləri AR CM-in 32-ci fəslinə daxil edilmiş əməllərin növ obyektı qismində çıxış edir.

AR CM-in 287-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətin anlayışından aydın olur ki, həmin əməl xüsusi və spesifik prosessual funksiyanı yerinə yetirən şəxslər barəsində törədildikdə bu tərkibi yaradır. Hər bir prosessual funksiya isə həmin funksiyanın daşıyıcısı (təhqiqatçı, müstəntiq) tərəfindən yalnız o vaxt uğurla yerinə yetirilə bilər ki, həmin şəxs öz həyatının, sağlamlığının və təhlükəsizliyinin təmin olunmasına əmin olmuş olsun.

Ona görə də prosessual fəaliyyət sahəsi subyektlərinin həyat və sağlamlığına yönələn hər cür qəşdlərin dövlət hakimiyyətinin sarsıdılmasına istiqamətləndirilən cinayətkar fəaliyyət kimi qiymətləndirilməsi məntiqi və ədalətli hesab olunmalıdır.

«Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin ictimai təhlükəliliyi və mahiyyəti» adlanan **ikinci yarım fəsil**də göstərilir ki, cinayət hüquq nəzəriyyəsinə görə hər bir cinayət əməli obyektiv olaraq ictimai təhlükəliliyə malikdir. Bu da, hər şeydən əvvəl, hərəkət və ya hərəkətsizlikdə ifadə olunan əməlin ictimai münasibətlərə ziyan vurmağı ilə və ya mənəvi (əxlaqi) inkişafa zidd olması ilə izah olunur. Əməlin ictimai təhlükəliliyi bu mənada obyektivdir ki, həmin əlamət əməlin qeyri-hüquqiliyindən və cəzalanmalı olmasından asılı deyildir. Əməl ona görə cəzalandırılmalıdır ki, o, cəmiyyət üçün ictimai təhlükəli nəticələr doğurur.

İctimai təhlükəlilik elə keyfiyyət göstəricisidir ki, o, əməlin fiziki, mənəvi, psixoloji, sosial və hüquqi cəhətlərini özündə daha çox ehtiva edir. Təhlil edilən cinayətin ictimai təhlükəliliyi haqqında danışarkən, hər şeydən əvvəl, qeyd etmək lazımdır ki, ictimai təhlükəlilik əlaməti cinayətin maddi əlaməti sayılmaqla yanaşı, eyni zamanda əməlin qanunla mühafizə edilən ictimai münasibətlərə zərər yetirə bilmək xassəsini əks etdirir. Buna görə də ictimai təhlükəlilik əlaməti obyektiv kateqoriya sayılır və qanunverici orqanın mülahizəsindən asılı olmayaraq mövcud olur.

Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmənin müstəsna ictimai təhlükəliliyi onunla müəyyən edilir ki, bu zaman ədalət mühakiməsinin və ya iş üzrə ibtidai istintaqın həyata keçirilməsini, qərarların icrasını təmin edən ictimai münasibətlərə və bu fəaliyyəti həyata keçirən şəxslərin və ya onların yaxın qohumlarının həyatına qəsd etmək yolu ilə mühüm zərər vurulur.

AR CM-in 287-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əməlin böyük ictimai təhlükəliliyi həm də bütövlükdə cəmiyyətin sosial həyatının normal axarı qarşısında maneələr yaratması ilə müşayiət olunur. Başqa sözlə, təhlil edilən cinayətin törədilməsi cəmiyyətdə müəyyən çətinliklər yaradır, ictimai münasibətlərin normal inkişafına əngəllər törədir. Belə cinayətlər, bir qayda olaraq, böyük zərərli nəticələr doğurur.

Tədqiq edilən cinayətin, eləcə də ədalət mühakiməsi əleyhinə olan digər cinayətlərin ictimai təhlükəlilik dərəcəsinin yüksək olması nəzərə alınmaqla AR CM-in 287-ci maddəsinin yerləşdirildiyi fəsildə hakimlərin, müstəntiqlərin, prokurorun və məhkəmə istintaqının müstəqilliyinin, ümumiyyətlə hüquq-mühafizə orqanı əməkdaşlarının şərəf və ləyaqətinin etibarlı mühafizəsini təmin edən normalar dövrün tələblərinə uyğun daim təkmilləşdirilməli və müasirləşdirilməlidir. Bu normalar ədalət mühakiməsinin və ibtidai istintaqın həyata keçirilməsi sahəsində normal fəaliyyəti cinayət hüquqi vasitələrlə təmin etməlidir.

«Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməlləri ilə mübarizədə cinayət qanunvericiliyinin inkişaf tarixi» adlanan **üçüncü yarımfəsildə** qeyd olunur ki, bu sahədə cinayət qanunvericiliyinin inkişafı, bir tərəfdən, yarım əsrdən artıq tərkibində olduğumuz keçmiş SSR İttifaqının, digər tərəfdən isə ölkəmiz müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycan cinayət qanunvericiliyinin inkişafı ilə əhatə olunur. Bu dövr ayrı-ayrı mərhələləri əhatə etsə də, əslində daxilən bir-birilə sıx əlaqədə və davamlı inkişafda olmuşdur.

Azərbaycan SSR-in 1960-cı il Cinayət Məcəlləsi ilə müqayisədə Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il Cinayət Məcəlləsində cinayət məsuliyyətinin intensiv diferensiasiyası nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, dekriminalaşdırılmış üç cinayət tərkibi əvəzinə yeni CM-ə beş cinayət tərkibi daxil edilmişdir.

Bu heç də təsadüfi xarakter daşmır. XX əsrin 90-cı illərinin ortalarından ölkədə başlamış hüquqi islahatlar, o cümlədən məhkəmə islahatı dövlət hakimiyyətinin digər sahələrində olduğu kimi, məhkəmə hakimiyyətinin də yeniləşdirilməsi və təkmilləşdirilməsi istiqamətində bir sıra köklü problemlərin həll olunmasını, habelə qanunvericiliyin yeniləşməsi sayəsində məhkəmə hakimiyyətinin beynəlxalq standartlara cavab verə bilən səviyyəyə qaldırılmasını zəruri etmişdir.

Bu istiqamətdə başlamış qlobal işlər ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi prosesində məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin cinayət-hüquqi

təminatlarının möhkəmləndirilməsini zəruri edirdi. Həmin irəliləyiş öz ifadəsini ədalət mühakiməsi əleyhinə olan əməllərin cinayət tərkibləri sisteminin kökündən təkmilləşdirilməsində tapdı. Bu proses indi də davam etdirilir.

Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməlləri ilə səmərəli cinayət-hüquqi mübarizə cinayət məsuliyyətinin, eləcə də cinayət-hüquqi sanksiyaların diferensiasiyasının prinsiplərinə əməl olunmasını zəruri edir. Hazırkı şərait, o cümlədən cinayət qanunvericiliyinin müasir vəziyyəti cəzaçəkmənin səmərəliliyinin yüksəldilməsini şərtləndirir.

Dövlət hakimiyyətinin müstəqil budağı olan məhkəmə hakimiyyəti yalnız o halda istənilən səviyyədə fəaliyyət göstərə bilər ki, onun cinayət-hüquqi vasitələrin köməyi ilə möhkəmləndirilən təminatları daha da etibarlı həyata keçirilsin. Beləliklə, ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməllərinə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutan AR CM-in 287-ci maddəsi cinayət qanunvericiliyinin inkişaf tarixinin müsbət ənənələrini əks etdirməklə müasir tələblərə əsasən cavab verir. Bununla belə ölkədə cinayət-hüquq nəzəriyyəsinin inkişafı, məhkəmə və istintaq təcrübəsinin nəticələri bu normanın gələcəkdə daha da təkmilləşdirilməsinə zərurət yaradır.

Dissertasiyanın «**Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayət tərkibinin hüquqi təhlili**» adlanan **II fəslə üç yarım fəsildən** ibarətdir.

Birinci yarım fəsil bəhs edilən cinayət tərkibinin obyektiv əlamətlərinə həsr olunmuşdur. Obyektiv əlamətlərin tam, ətraflı, hərtərəfli və mükəmməl tədqiqi ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin tövsifi, belə cinayətləri doğuran səbəb və şəraitinin öyrənilməsi və qarşısının alınması üçün səmərəli mübarizə tədbirlərinin hazırlanıb həyata keçirilməsi istiqamətində mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Cinayət hüquq nəzəriyyəsində cinayət tərkibinin obyektiv əlamətləri dedikdə, cinayətin obyektinin və obyektiv cəhətinin məcmusu başa düşülür. İki obyektə qəsd etdiyinə görə AR CM-in 287-ci maddəsi mürəkkəb tərkibli cinayət sayılır. Burada əsas obyekt ədalət mühakiməsini və ibtidai istintaqı həyata keçirən orqanın normal fəaliyyəti, əlavə obyekt isə hakim, andlı iclasçıların, prokurorun, müstəntiqin, təhqiqatçının, müdafiəçinin, ekspertin,

icra məmurunun, eləcə də onların yaxın qohumlarının həyat və sağlamlığı hesab olunur.

AR CM-in 287-ci maddəsinin obyektiv cəhəti məhkəmə baxışının predmeti olan işin və ya müvafiq materialların məhkəmədə baxılması və ya ibtidai istintaqın aparılmasında, yaxud hökmün və ya digər məhkəmə qərarlarının icrası ilə əlaqədar olaraq qanuni fəaliyyətlərinə mane olmaq və ya belə fəaliyyətdən qisas almaq məqsədilə ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxs, habelə onların yaxın qohumlarının həyatına qəsd etmədə ifadə olunur. Bu cinayət formal tərkibli cinayətlər kateqoriyasına daxildir və maddənin dispozisiyasında göstərilən şəxslərin qəsdən öldürülməsinə yönələn hərəkətlərin faktiki olaraq törədildiyi andan başa çatmış hesab olunur. Ona görə də belə hərəkətlərin tövsifi zamanı AR CM-in 28-ci (cinayətə hazırlıq) və ya 29-cu (cinayət etməyə cəhd) maddələrinə əlavə olaraq istinad etməyə ehtiyac qalmır. Eyni zamanda, onu da göstərmək lazımdır ki, ölümün baş verməsi faktı AR CM-in 120-ci maddəsi ilə əlavə tövsif etməni tələb etmir, çünki AR CM-in 287-ci maddəsi AR CM-in 120-ci maddəsi ilə müqayisədə xüsusi norma qismində çıxış edir.

Bu fəslin **ikinci yarımfəslində** ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayət tərkibinin subyektiv əlamətləri tədqiq olunmuşdur. AR CM-in 287-ci maddəsinin dispozisiyasında cinayətin xüsusi məqsədi təsbit olunduğundan, o, yalnız birbaşa qəsd ilə törədilə bilər. 14 - 16 yaş arasında olan şəxslər bu əməli törədərkən ədalət mühakiməsi ilə bağlı olan fəaliyyətə qəsd etdiklərini və onun ictimai təhlükəliliyini lazımi səviyyədə dərk etmək imkanına malik olmadıqlarından, qanunvericinin qüvvədə olan AR CM-də həmin cinayətin subyektinin 16 yaşına çatmış anlaqlı şəxs kimi müəyyən etməsinə dair olan mövqeyi əsaslıdır.

AR CM-in 287-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətin motivi və məqsədi qanunda göstərilən subyektlərin qanuni fəaliyyətinin təsiri altında formalaşır. Həmin subyektlərin qanuni fəaliyyəti isə məhkəmədə baxılan cinayət işi və ya həmin işin materialları ilə, ibtidai istintaqın aparılması ilə, yaxud da məhkəmənin hökmünün, qərarının və ya digər məhkəmə aktının icrası ilə bağlı olur.

Təhlil edilən cinayətin subyekti ya yuxarıda göstərilən qanuni fəaliyyətin yerinə yetirilməsinə (məsələn, hökmün çıxarılmasına və ya müəyyən istintaq hərəkətlərinin aparılmasına və s.) mane olmağa cəhd göstərir, ya da belə fəaliyyətə görə qisas, intiqam almaq niyyətini “əldə rəhbər tutur”.

Qeyd edilənlər əsasında AR CM-in 287-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayətin dispozişiyasını bir qədər də aydın və ətraflı şəkildə yeni redaksiyada aşağıdakı məzmununda ifadə etmək olar: “Cinayət işinə, onun materiallarına və ya müvafiq materiallara məhkəmədə baxılması və ya ibtidai istintaqın aparılması, yaxud hökmün və ya digər məhkəmə qərarlarının icrası ilə əlaqədar ədalət mühakiməsinin qanuni fəaliyyətinə mane olma və ya belə fəaliyyətin subyektdən qisas almaq məqsədilə hakim, andlı iclasçıların, habelə prokurorun, müstəntiqin, təhqiqatçının, müdafiəçinin, ekspertin, icra məmurlarının, eləcə də onların yaxın qohumlarının bilavasitə həyatdan məhrum edilməsinə yönələn qəsd etmə, yaxud qəsdən başqa əməl törətmə”.

Üçüncü yarımfəsil ədalət mühakiməsinə və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin tövsifi məsələlərinə həsr olunmuşdur. Cinayətin tövsif edilməsi hüquqtəbqiyyət prosesinin ayrılmaz tərkib hissələrindən biridir. «Həyata qəsd etmə» termini AR CM-in 277-ci (dövlət xadiminin və ya ictimai xadimin həyatına sui-qəsd etmə – terror aktı) və 287-ci maddələrində işlədilmişdir və həmin termin hər iki halda eyni mənanı daşıyır. AR CM-in 287-ci maddəsi xüsusi norma kimi zərərçəkmiş şəxsin xidməti vəzifəsini və ya ictimai borcunu yerinə yetirməsi ilə əlaqədar olaraq onun özünü və ya yaxın qohumlarını öldürməyə görə məsuliyyət nəzərdə tutan ümumi norma – AR CM-in 120.2.3-cü maddəsi ilə rəqabətdədir və təcrübədə bəzən belə əməllərin tövsifində səhvlərə yol verilir.

AR CM-in 277-ci və 287-ci maddələrinin hər ikisi «Dövlət hakimiyyəti əleyhinə olan cinayətlər»ə görə məsuliyyət nəzərdə tutan XI bölmədə, 277-ci maddə «Dövlətin konstitusiyası quruluşunun əsasları və təhlükəsizliyi əleyhinə olan cinayətlər»ə həsr olunmuş otuz birinci fəsilə, 287-ci maddə isə həmin bölmənin otuz ikinci fəsilində – «Ədalət mühakiməsi əleyhinə olan cinayətlər» fəsilində yerləşdirilməsinə baxmayaraq, 277-ci və 287-ci maddələr AR CM-in 120.2.3-cü maddəsi ilə müqayisədə xüsusi norma kimi çıxış edirlər. Buna baxmayaraq, AR CM-in 120.2.3-cü maddəsinin və 277-ci maddəsinin sanksiyalarında ömürlük azadlıqdan məhrum etmə kimi ən ağır cəza nəzərdə tutulduğu halda, oxşar tərkibli və oxşar nəticələrlə müşayiət edilən AR CM-in 287-ci maddəsində on beş ilədək müddətdə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulmuşdur. Göründüyü kimi, sonuncu şərh edilən maddədə cəzanın son həddi əmələ görə adekvat deyil, buna görə də AR CM-in 287-ci maddəsinin sanksiyasının sərtləşdirilməsi zəruridir.

AR CM-in 287-ci maddəsinin dispozişiyasında adları çəkilən şəxslərdən hər hansı birinin həyatına edilən qəsd onların ədalət mühakiməsinə və ya

ibtidai istintaqı həyata keçirmələri üzrə qanuni fəaliyyətləri ilə əlaqədar olmadıqda, əməl şəxsiyyət əleyhinə olan cinayət kimi tövsif edilməlidir. Nəzərə almaq zəruridir ki, həyata qəsd etmə birmənalı şəkildə zərər çəkmiş şəxslərin qanuni fəaliyyəti ilə birbaşa əlaqədar olmalıdır. Əgər belə qəsdin törədilməsi üçün bəhanə həmin şəxslərin qanunsuz fəaliyyəti olmuşdursa, törədilmiş əməl yenə də şəxsiyyət əleyhinə olan cinayət kimi tövsif edilməlidir. Çünki burada məqsəd həmin şəxslərin qanunsuz fəaliyyətinə doğru yönəldilir və təqsirli şəxs bu motivlə onları həyatdan məhrum etməyə, yaxud onlar barəsində hər hansı bir digər ictimai təhlükəli qəsdə törətməyə cəhd göstərir.

AR CM-in 287-ci maddəsindən fərqli olaraq RF CM-in eyni adlı 295-ci maddəsində «yaxın qohumlar» deyil, «yaxın adamlar» terminindən istifadə olunmuşdur. Yaxın adamlar dedikdə, zərər çəkmiş şəxsin formalaşmış şəxsi münasibətlərə görə taleyinə biganə olmadığı şəxslər (yaxın qohumlar ilə yanaşı dostlar, nişanlı, sevgili, qayınata, qayınana və s.) başa düşülür. Biz RF CM-in mövqeyini daha düzgün hesab edirik və AR CM-in 287-ci maddəsində «yaxın qohumlar» ifadəsinin «yaxın adamlar» ifadəsi ilə əvəz olunmasını təklif edirik.

Qeyd edilənlərə əsasən, AR CM-in 287-ci maddəsinin aşağıdakı redaksiya layihəsini təklif edirik:

«Maddə 287. Ədalət mühakiməsinin və ya ibtidai araşdırmanın həyata keçirilməsi ilə əlaqədar adam öldürmə

İşin və ya müvafiq materialların məhkəmədə baxılması və ya ibtidai araşdırmanın aparılması, yaxud hökmün və ya digər məhkəmə qərarlarının icrası ilə əlaqədar qanuni fəaliyyətinə son qoymaq və ya belə fəaliyyətdən qisas almaq məqsədilə hakimi, andlı iclasçını, habelə prokuroru, müstəntiqi, təhqiqatçını, müdafiəçini, eksperti, mütəxəssisi, məhkəmə iclas katibini, tərcüməçini, icra məmurunu, eləcə də onların yaxın adamlarını qəsdən həyatdan məhrum etmə –

on iki ildən on beş ilədək müddətdə azadlıqdan məhrum etmə və ya ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır».

Ədalət mühakiməsi fəaliyyətinə daxil olmayan, ictimai qayda və ictimai təhlükəsizliyin mühafizəsi üzrə vəzifələri həyata keçirən hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının həyatına qəsd etmə əməllərinə görə də müstəqil cinayət tərkibinin yaradılması məqsəduyğundur. RF CM-in «İdarəetmə qaydası əleyhinə olan cinayətlər»ə görə məsuliyyət nəzərdə tutan otuz ikinci fəslində aşağıdakı məzmununda «Hüquq-mühafizə orqanı əməkdaşının həya-

tına qəsd etmə» adlı 317-ci maddə mövcuddur: «İctimai təhlükəsizlik və ictimai qaydanı qorumaq sahəsində qanuni fəaliyyətinə mane olma və ya belə fəaliyyətdən qisas almaq məqsədilə hüquq-mühafizə orqanı əməkdaşının, hərbi qulluqçunun və onların yaxın adamlarının həyatına qəsd etmə – ». Biz də müəyyən redaktə dəyişiklikləri ilə AR CM-in 34-cü fəslinə eyni adlı və məzmunlu normanın daxil edilməsini təklif edirik:

«Maddə 315-1. Hüquq-mühafizə orqanı əməkdaşını öldürmə

İctimai təhlükəsizlik və ictimai qaydanı qorumaq sahəsində qanuni fəaliyyətinə son qoyma və ya belə fəaliyyətdən qisas almaq məqsədilə hüquq-mühafizə orqanı əməkdaşını, hərbi qulluqçunu, eləcə də onların yaxın adamlarını qəsdən həyatdan məhrum etmə –

on iki ildən on beş ilədək müddətdə azadlıqdan məhrum etmə və ya ömürlük azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır».

Tədqiqat işinin «**Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin kriminoloji xüsusiyyətləri və qarşısının alınması problemləri**» adlanan üçüncü fəslə üç yarım-fəsilədən ibarətdir.

«**Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin vəziyyəti, dinamikası və inkişaf meylləri**» adlanan **birinci yarım-fəsilə**də qeyd olunur ki, təhlil edilən cinayət zorakı əməllərə aid edilir. Bu, fiziki zorakılıqdan ibarətdir. Təqsirkar bu cinayətkar qəsdə törədərkən insana fiziki zərər vurur, onu bəzən həyatdan məhrum edir. Ona görə də kriminal zorakılıq həmişə cəzalanmalı zorakılıq kimi qiymətləndirilir.

Bu cinayətlərin indiki vəziyyəti şahadət verir ki, belə əməllər ədalət mühakiməsinin mənafeələrinə qarşı yönəldilməklə eyni vaxtda həm məhkəmə hakimiyyətinin normal həyata keçirilməsinə mane olur, həm də öz qanuni vəzifəsini icra edən şəxs (hakim, andlı iclasçı, prokuror, müstəntiq, təhqiqatçı, mütəxəssis, məhkəmə iclas katibi, tərcüməçi, icra məmuru, müdafiəçi, ekspert) barəsində zorakı hərəkətlər törədilir, son nəticədə isə adları çəkilən şəxslərin həyatına qəsd edilir.

Təhlil edilən cinayət adam öldürmənin xüsusi təzahür formalarından biridir. Qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin dinamikası heç vaxt birmənalı xarakterə malik olmamışdır. Məsələn, keçən əsrin 80-90-cı illərində postsovet respublikalarında adam öldürmənin dinamikasında nisbi azalma müşahidə edilmişdir. 1986-1988-ci illərdə antialkoqol kampaniyası dövründə isə bu əməllərin sayı nəzərə çarpacaq dərəcədə aşağı düşmüşdür.

XXI əsrin ilk onilliyində Azərbaycan Respublikasında ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin dinamikasında nəinki sabitlik olmuş, habelə belə cinayətlər minimuma endiyi halda, əksinə «sifarişçi» qətlərin sayı xeyli artmışdır.

Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin müasir inkişaf meyllərinin səmərəli profilaktikası üçün kriminoloji fəaliyyətin məhz hansı üsul və vasitələrinin tətbiqi çərçivəsinin dürüst müəyyən edilməsi vacibdir. Profilaktiki tədbirlərin təhlil edilən cinayətkar qəndlərin baş verməsinə şərait yaradan halların qarşısının alınması istiqamətində aparılması daha faydalı olardı.

Bu fəslin «**Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərini törədən şəxslərin kriminoloji xüsusiyyətləri**» adlanan **ikinci yarımfəslində** göstərilir ki, cinayətkarın şəxsiyyəti digər adamlarla çoxsaylı və sistemativ qarşılıqlı əlaqə prosesində yaranan və sosial cəhətdən mənfi xassələrdən ibarət olan xüsusiyyətlərin cəmləşdiyi şəxsiyyət göstəricisidir. Fəaliyyətin, idrakin və ünsiyyətin subyekti olan bu şəxsiyyət, əlbəttə ki, yalnız mənfi xassələri ilə xarakterizə olunmur. Cinayətkarın şəxsiyyətinin eyni zamanda da sosial xarakteri ona cəmiyyətin, müəyyən sosial qrupun və ya sair birliyin üzvü, sosial tipik cəhətlərin daşıyıcısı qismində baxmağa imkan verir.

AR CM-in 287-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayət müstəsna ictimai təhlükəliliyi ilə seçildiyinə görə, onu törədən şəxslər xüsusi təhlükəli cinayətkarlar sırasına daxil edilə bilər. Çünki təhlil edilən cinayətin özü xüsusi situasiyada törədilir və həmin əməlin törədilməsi nəticəsində həm ədalət mühakiməsinin, həm də şəxsiyyətin mənafeələrinə mühüm zərər vurulur. Bu əməlin törədilməsindən eyni zamanda məhkəmə hakimiyyəti də zərər çəkir. Ona görə də AR CM-nin 287-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayəti törədən şəxslər öz kriminoloji xüsusiyyətlərinə görə xüsusi təhlükəli cinayətkarlar kateqoriyasına aid edilə bilərlər.

Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə əməlləri törətməyə görə məhkum edilmiş şəxslərin kriminoloji xüsusiyyətlərinin təhlili göstərmişdir ki, əvvəlcə hüquq-mühafizə orqanlarında, silahlı qüvvələrdə çalışmış, habelə müharibə və ya döyüş əməliyyatlarında iştirak etmiş, yaxud da müxtəlif səbəblərdən odlu silaha malik olmuş şəxslər tərəfindən belə cinayətlərin törədilməsinə meyl daha güclüdür.

Bu cinayətlərin böyük əksəriyyəti kişilər tərəfindən törədilir. Belə əməllərin çox cüzi hissəsini qadınlar törədirlər. Cinayət, əsasən, yaşlılar tərəfin-

dən törədilir. Yetkinlik yaşına çatmayanlar arasında belə əməlləri törədənlərə çox nadir hallarda rast gəlinir.

Təhlil edilən cinayətkar qəsdləri törədənlərin bir qismi alkoqola meyilli olması ilə seçilir. Çünki məhz sərxoşluq daxili qadağanları aradan qaldırır, insan özünə nəzarəti itirir. Belə cinayətkarlar, adətən, impulsiv olurlar, emosional qıcıqlanmaya malikdirlər, onlar üçün insan həyatının heç bir dəyəri yoxdur.

«Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərini doğuran səbəb, şərait və onların aradan qaldırılması» adlanan **üçüncü yarım fəsildə** qeyd edilir ki, hadisələrin bir qisminin səbəb, digər qisminin isə şərait kimi qiymətləndirilməsi nisbi xarakter daşıyır. Belə ki, konkret hal bir qisim qarşılıqlı əlaqə və fəaliyyətdə səbəb və yaxud digər qismində ancaq şərait rolunu oynaya bilər.

Təhlil edilən cinayəti törətmək məqsədini güdən şəxs qətl hadisəsi törədir ki, bunun da başlıca səbəblərindən biri qismində qanunun tələb və göstərişləri ilə barışmazlıq halı çıxış edir. Digər səbəblərdən biri şəxsin xüsusi mürəkkəb situasiyada (ya ibtidai istintaqda, ya da məhkəmə baxışında) cəzadan yaxa qurtarmaq cəhdidir. Təqsirkar bu zaman yaranmış situasiyadan istifadə edərək özü barədə təqsirsizlik təsəvvürü yaratmaq istəyir.

Bu cinayətlərin törədilməsinin sosial səbəbləri içərisində həmin kateqoriya əməlləri törədənlərin istənilən münaqişəli situasiyalarda mövcud problemləri yalnız zorakı üsulla həll etmək cəhdidir. Bu baxımdan insanın həyat və sağlamlığının heç bir dəyərə malik olmaması amili də bu əməllərin səbəbi kimi çıxış edə bilər. Təqsirkarın ictimai həyatın özünə mənfi münasibətini də nəzərə almaq lazımdır. Belə əməli törədən şəxs cəmiyyətə qarşı nifrətli baxışlarının təsiri altında öz-özünə qarşı mənfi məzmunlu affektiv vəziyyət yaradır.

Təhlil edilən cinayətləri doğuran səbəb və şəraitin aradan qaldırılması yolları xüsusi istiqamətli metodoloji üsul və vasitələrin tətbiqini zəruri edir. Bu əməllərin səbəblərini müəyyənləşdirmək asan olmadığı kimi, profilaktiki tədbirlərin də ən optimal variantlarının axtarılması xeyli çətinliklər doğurur.

Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətinin törədilməsinə şərait yaradan determinatlar içərisində əhəlinin həyat səviyyəsinin aşağı olması, dövlət və cəmiyyətdə ədalət prinsipinin təhrif olunması, qanunçuluğun zəif olması, ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxslərin xidməti vəzifələri ilə bir araya sığmayan fəaliyyətlə məşğul olmaları, korrupsiya və sair amillər daha üstün-

lük təşkil edir. Ona görə də ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxslərdə insanlara, onların hüquq və azadlıqlarına, qanuni mənafelərinə hörmət və qayğı ilə yanaşma tərbiyəsinin formalaşdırılması mühüm profilaktik tədbir sayılmalıdır.

Dissertasiya işinin **nəticə** hissəsində tədqiqatın yekun elmi müddəaları, cinayət qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş təkliflər ümumiləşdirilmiş şəkildə ifadə olunmuşdur.

Dissertasiyanın mövzusu ilə bağlı müəllifin aşağıdakı elmi əsərləri dərc olunmuşdur:

1. Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin anlayışı və təzahürləri /Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruculuğunun aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmuəsi. Bakı, 2009, № 02, s.212-220

2. Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin ictimai təhlükəliliyi, hüquqi, sosial və siyasi mahiyyəti / «Qloballaşan cəmiyyətdə hüquq elminin aktual problemləri» mövzusunda Respublika elmi-praktiki konfransın materialları. Bakı, 2009, № 11, s.149-159

3. Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin ictimai təhlükəliliyi, hüquqi, sosial və siyasi mahiyyəti // Hüquqi dövlət və qanun, Bakı, 2009, № 11, s.40-44

4. Развитие и современное состояние уголовного законодательства в сфере борьбы с деяниями, связанными с покушением на жизнь лица, осуществляющего правосудие или предварительное следствие // Юрист, Москва, 2009, №4, с.65-69

5. Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin obyektiv əlamətləri // Hüquqi dövlət və qanun, Bakı, 2010, №1, s.38-42

6. Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin təvsiyinin nəzəri və təcrübi problemləri /«Hüquq elmlərinin prioritet istiqamətləri və hüquqşünas-alimlərin qarşısında duran vəzifələr» mövzusunda Beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları. Bakı, 2010, s.309-320

7. Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin subyektiv əlamətləri / «Hüquq elminin müasir problemləri» adlı II Beynəlxalq konfransın materialları. Bakı, 2010, s.191-193

8. Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin subyektiv əlamətləri / «Dövlət və hüquq quruculuğunun aktual problemləri» mövzusunda 11-ci Respublika elmi-praktik konfransının materialları. Bakı, 2011, s.329-336

9. Вопросы регламентации ответственности за посягательство на жизнь лиц, осуществляющих правосудие или предварительное расследование (по Уголовному Кодексу Азербайджанской Республики) // Современное право, Москва, 2011, №12, с.128-132

10. Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin kriminoloji xüsusiyyətləri // Nəqliyyat hüququ, Bakı, 2013, № 4, s. 168-174

11. Ədalət mühakiməsini və ya ibtidai istintaqı həyata keçirən şəxsin həyatına qəsd etmə cinayətlərinin obyektı // Nəqliyyat hüququ, Bakı, 2014, № 1, s. 149-151

Наргиз Назим кызы Тагиева
Уголовно-правовые и криминологические
проблемы борьбы с посягательствами на жизнь лица,
осуществляющего правосудие или предварительное расследование

Резюме

Основная цель диссертационного исследования, состоит в проведении комплексного анализа уголовно-правовых и криминологических проблем борьбы с посягательствами на жизнь лица, осуществляющего правосудие или предварительное расследование, исследования общественной опасности, социально-политической и правовой сути, объективных и субъективных признаков, а также рассмотрения вопросов квалификации этих деяний, указание на пути решения и выдвижение предложений в направлении предотвращения и профилактики этой категории преступлений.

Диссертационная работа состоит из введения, трех глав охватывающих девять параграфов, заключения и списка использованной литературы.

Во введении обосновывается актуальность темы диссертации, освещаются научная степень разработанности, объект и предмет исследования, цели и задачи, методологическая основа, научная новизна, рассматриваются основные научные положения выносимые на защиту, теоретическое и практическое значение исследования.

Глава первая диссертации – «Общественная опасность, правовая, социальная и политическая сущность преступлений, посягающих на жизнь лица, осуществляющего правосудие или предварительное расследование» состоит из трех параграфов, в котором исследуется комплекс вопросов, относящихся к уголовно-правовой характеристике этого деяния, его общественной опасности, а также истории развития уголовного законодательства в борьбе с посягательствами на такие деяния.

Глава вторая диссертации – «Юридический анализ состава посягательства на жизнь лица, осуществляющего правосудие или предварительное расследование» состоит из трех параграфов, в котором исследуется комплекс вопросов, относящихся к анализу, объективных и субъективных признаков, а также вопросам квалификации этого деяния.

Глава третья диссертации – «Криминологические особенности и проблемы их предупреждения посягательства на жизнь лица, осуществляющего правосудие или предварительное расследование» состоит из трех параграфов, в котором исследуется комплекс вопросов, относящихся к состоянию, динамике и тенденциям развития, криминологической характеристике лиц, а также причины и условия, порождающие такие преступления и проблемы их предупреждения.

В заключении даны ряд выводов, положений и рекомендаций, направленных на совершенствование действующего уголовного законодательства Азербайджанской Республики.

Tagiyeva Nargiz Nazim qizi

**Criminal-legal and criminological problems of fight against
infringement of life of the person who carries out justice
or preliminary investigation**

Summary

The key goal of research consists in carrying out complex analysis of criminal-legal and criminological problems of fight against infringement at life of the person who carries out justice or preliminary investigation, research of public danger, socio-political and legal essence, objective and subjective signs, as well as consideration of the questions of qualification of these acts, pointing at the ways of solution and making suggestions in the direction of prevention of this category of crimes.

The dissertation work consists of the introduction, 3 chapters covering nine paragraphs, the conclusion and the list of the used literature.

In introduction, the author substantiates relevance of the thesis, dwells on scientific extent of its readiness, the object and subject of research, the purposes and tasks, its methodological basis, scientific novelty, and considers the basic scientific provisions to be defended, theoretical and practical value of research.

The first chapter, "Public danger, the legal, socio-political essence of the crimes of infringement of life of the person who carries out justice or preliminary investigation", consists of three paragraphs that investigates the criminal-legal essence of the analyzed act, the public danger and also history of development of the criminal legislation of the Azerbaijan Republic in fight against infringement of such acts.

The second chapter, "The legal analysis of the structure of infringement of life of the person who carries out justice or preliminary investigation" consists of three paragraphs, in which under investigation are the questions relating to the analysis, the objective and subjective signs, and also the questions of qualification of this act.

The third chapter, "Criminological features of the crimes of infringement of life of the person who carries out justice or preliminary investigation and problems of their prevention", consists of three paragraphs that investigates the questions relating to the state, dynamics and development tendencies, criminological features of persons who committed crimes, and also the reasons and conditions generating the mentioned crimes, and also prevention of acts of this category.

The conclusion of the thesis generalizes the scientific ideas the work presents, and also presents a number of suggestions and recommendations to improve the existing criminal legislation of the Republic of Azerbaijan.

Çapa imzalanmışdır: 23.04.2014

Kağız formatı: 60x84 1/16

Həcmi: 1.5 f.ç.v. Tirajı: 100

«Qanun» nəşriyyatı

Bakı, Azərbaycan, AZ 1102

Tbilisi pros., 76

Tel.: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
БАКИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ**

На правах рукописи

НАРГИЗ НАЗИМ кызы ТАГИЕВА

**УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ
ПРОБЛЕМЫ БОРЬБЫ С ПОСЯГАТЕЛЬСТВАМИ НА ЖИЗНЬ
ЛИЦА, ОСУЩЕСТВЛЯЮЩЕГО ПРАВОСУДИЕ ИЛИ
ПРЕДВАРИТЕЛЬНОЕ РАССЛЕДОВАНИЕ**

**Специальность 5611.01-Уголовное право и криминология;
уголовно-исполнительное право**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по праву**

БАКУ-2014